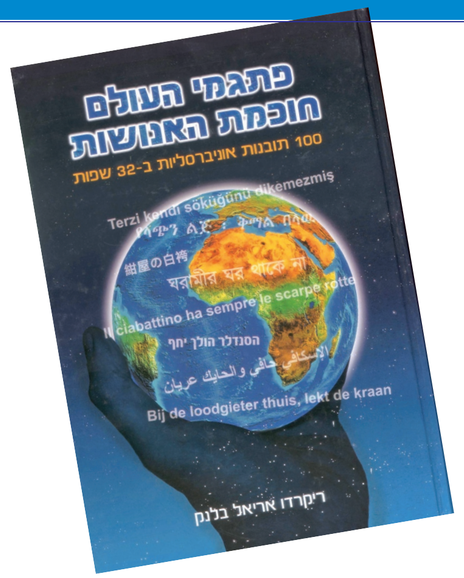
חוֹכמָה עוֹלָמִית

ריקַרדוֹ אַריאֵל בַּלַנק אָסַף בְּמֶשֶׁך שָׁלוֹש שָׁנִים פִּתגָמִים מִכֹּל הָעוֹלָם וְכָעֵת הוּא מוֹכִיחַ, בְּסִפרוֹ "פִּתגָמֵי הָעוֹלָם - חוֹכמַת הָאֱנוֹשוּת", שֶׁאֲנַחנוּ אוּלַי מְדַבּרִים שָׂפוֹת שוֹנוֹת, אֲבָל חוֹשבִים אוֹתוֹ דָבָר

אֵיילָה פֶּרלמוּטֶר

כְּבָר כְּיֶלֶה, בְּקוֹרדוֹבָה שבְּאַרגֶנטִינָה, אָהב רִיקַרדוֹ אַרִיאֵל בַּלַנק אֶת הַחוֹכמָה הָעַמָמִית הַטמוּנָה בַּפִּתגָמִים של הַשָּׂפָה שבָּה דִיבֵּר – סְפָרַדִית. כשהָיָה בֵּן 16 ועלה עִם הוֹרָיו לְיִשׂרָאֵל, הוּא נָהֲנָה לְמצוֹא מַקבִּילוֹת עִברִיוֹת לַפִּתגָמִים שהִכִּיר. גם הַשָּׂפָה הָאַנגלִית לֹא הָייתה זָרָה לוֹ וגם בּה מָצָא אֶת אוֹתם רַעיוֹנוֹת. בְּעִיקָר אָהֵב לְמצוֹא פִּתגָמִים שמַבִּיעִים אֶת אוֹתוֹ רַעיוֹן אַך בְּעֶזרַת מִילִים וּמָטָפוֹרוֹת שוֹנוֹת, בְּהִתאֵם לַתַּרבוּת שבָּה צָמחוּ.

את האוֹבסֶסִיָה הזֹאת לְפִתגָמִים בְּשָׂפוֹת שוֹנוֹת הוּא הֵפַך לְאַחרוֹנָה לְסֵפֶר מַקסִים. אך לִפנֵי שנִדבֵּר על הספר, נִנסֶה לְהָבִין אֵיך הִגִיעַ עוֹלֶה מֵאַרגֶנטִינָה, פִּיזִיקַאי ואִיש הַיי־טֶק, לְכָך שהִקדִיש שָׁלוֹש שָׁנִים מֵחַייו לְמֶחקָר לְשוֹנִי תַּרבוּתִי מַקִיף, שהֵניב ספר מְרַתֵק וּמְהֻנֶה כֹּל כָּך.

ריקַרדוֹ אַריאֵל בלַנק

הַצלוֹנוֹת נִיצחָה

כַּאֲשֶׁר היה ריקַרדוֹ בלַנק בן ארבַּע או חמש, אָחִיהָ של אִמוֹ החליט לַעֲלוֹת לְיִשׂרָאֵל. ריקַרדוֹ הִגִיעַ עִם אִמוֹ וסָבתוֹ כְּדֵי לְהִיפָּרֵד מֵהַדוֹד, וּכְשֶׁראָה את סַבתָא בּוֹכָה, בִּיקֵש לָדַעַת מה קוֹרֶה לה. "היא עָצוּבָה כִּי היא נִפרֶדֶת מֵהַבֵּן שלה, שעוֹלֶה לְיִשׂרָאֵל", הסבִּירָה לוֹ אִמוֹ. "גם אַת תִּבכִּי כְּשאֲנִי אֶעֱלֶה לְיִשׂרָאֵל?" שָׁאַל הילד הקטן, וְזָרַע כְּבָראָה את הַזָרָעִים הרִאשוֹנִים לַעֲלִיֵית המִשפָּחָה, שקָרתָה כ־12 שָׁנִים לְאַחַר מִכָּן.

"גָדַלתִי בְּבֵית ציוֹני ולָמַדתִי בְּבֵית ספר יהוּדִי", הוּא מְסַפֵּר. "לָמַדנוּ שם גם לימוּדִים כְּלָלִיִים וגם עִברִית, יַהֲדוּת ותַנַ"ך. אני הִבֵּן הִבכוֹר מִתוֹך חֲמִישָׁה ילדים, וּכשֶׁהִגַעתִי לְגִיל הִתבַּגרוּת וההוֹרִים הֵבִינוּ שקָרוֹב היוֹם שבּוֹ אֶעֱזוֹב ואֶעֱלֶה אַרצָה, הם הֶחלִיטוּ שהִגִיעַ הזְמַן לַעֲשׂוֹת עֲלִייָה".

ההַחלָטָה לֹא הייתה קָלָה, בְּעִיקָר מִשוּם שהמִשפָּחָה המְבוּסֶסֶת חָייתָה בְּקוֹרדוֹבָּה חַיִים טוֹבִים ונוֹחִים בְּבַיִת גדוֹל ויָפֶה. אֲבָל הצוֹנוּת נִיצחָה את הנוֹחוּת, ובִשנַת 1974 הגִיעָה המִשפָּחָה אַרצָה, לְמֶרכַּז הקְלִיטָה בְּנָתַניָה.

"מְנָתַניָה עָבַרנוּ לְרַמַת גַן וַאֲנִי נִשלַחתִי לְלמוֹד בַּתיכוֹן של פְּנִימִיַית מוֹסִינזוֹן בְּהוֹד הַשָׁרוֹן, בְּתוֹכנִית מְיוּחֶדֶת לְעוֹלִים מִדרוֹם אֲמֶריקה. בַּפְּנִימִייָה פָּגַשתִי לָרִאשוֹנָה בְּנֵי נוֹעַר יִשׂרְאֵלִים, והמִפגָש עִמָם לֹא היה קל. הם קָראוּ לנוּ 'הסְפָרַדִים', כִּי דִיבַּרנוּ סְפָרַדִית, ובַתחִילָה היוּ בֵּינֵינוּ לֹא מְעַט חִיכּוּכִים, אֲבָל לָמַדנוּ לְהִסתַדֵר".

עִם סִיוּם לימוּדָיו בַּתיכוֹן המשיך בלנק הַייִשֵר לְאוּנִיבֶרסִיטָה, לְתוֹאַר רִאשוֹן בְּמָתֶמָטִיקָה וּפִיזִיקָה. אַחֲרֵי הלִימוּדִים התגַייֵס לְחֵיל האֲווִיר, וּבתוֹם חָמֵש שָׁנִים של שֵׁירוּת צְבָאִי חָזַר לַלִימוּדִים ועָשָׂה תוֹאַר שֵׁני ודוֹקטוֹרָט בְּפִיזִיקָה בְּמכוֹן וַייצמַן.

עֲבוֹדַת נְמָלִים

את העוֹלָם האָקָדֶמִי עָזַב בלנק לְטוֹבַת הַהַייטֶק, אֲבָל בְּכל הַזמַן הזֶה לֹא הפסיק לְהִתעַניֵן, לְהַקשִיב, לְהֵשוֹת וּבְעִיקָר לִיהָנוֹת מִיוֹפְיָם של ביטוּיִים שוֹנִים בְּשָׂפוֹת שוֹנוֹת. הוּא שָׁאַל וְתִחקֵר אנשים מִמדִינוֹת שוֹנוֹת, שהִכִּיר בְּמִסגֶרֶת לימוּדָיו וַעֲבוֹדָתוֹ, רָשַׁם והִשווָה והֶחלִיט שיוֹם אחד יוֹציא לָאוֹר סֵפֶר וּבוֹ כֹּל הפִּתגָמִים הָלָלוּ.

לִפנֵי שלוֹש שנים הֵבִין שסֵפֶר כּזה לֹא ייוָלֵד אִם הוּא לֹא יַקדִיש לוֹ את כל זְמַנוֹ. אַחֲרֵי הִתלַבטוּת קָצָרָה נָפלָה ההַחלָטָה: ריקַרדוֹ עָזַב את עֲבוֹדָתוֹ כְּאִיש הַיי־טֶק והתמַסֵר כֹּל כּוּלוֹ לְאִיסוּף הפִּתגָמִים.

וְכֵיצַד לְמַדעָן, הוּא עָשָׂה זֹאת בְּשִׁיטָתִיוּת וּבְרצִינוּת מופלָאוֹת. "הֶחלַטתִי לְהֵיעָזֵר אך וְרַק בַּאֲנָשִים שהשָׂפָה הרצוּיָה היא שְׂפַת אִמָם ושגָרתִי בְּמדִינָה דוֹבֶרֶת השׂפה לָפָחוֹת עד גיל הבַּגרוּת", הוּא מְסַפֵּר. את האנשים הָלָלוּ הוּא אָסַף מכֹּל רַחֲבֵי הָאָרֶץ. "מִכּוֹן וַייצמַן הוּא מָקוֹם מצוּיָן למצוֹא אנשים מכל העוֹלָם. לכן פָּניתי לְשָׁם, ואָכֵן מָצָאתי שָׁלָל רַב. פרוֹפֶסוֹר מַתאִילַנד, ששָׁהָה בַּמכוֹן כְּמַדעָן אוֹרֵחַ, סִיפֵּק לי את הפִּתגָמים בְּתָאיית; עוֹבדים וסטוּדֶנטים אֲחֵרים בַּמכוֹן סִיפקוּ שָׁלָל שָׂפוֹת: עִברִית, סִינִית, הוֹלַנדִית, גֶרמָנִית, הוֹדִית, הוּנגָרִית ועוֹד. אנשים אֲחֵרים מָצָאתי בְּעֶזרַת מַכָּרִים וַחֲבֵרִים, וּבְעֶזרַת הצוֹרֶך התקַשַׁרתי גם לְשַׁגרִירוּיוֹת וּביקַשתי את עֶזרָתָן".

בְּסך הכוֹל לִיקֵט בלנק כ־3,000 פִּתגָמים מ־32 שָׂפוֹת. עִם כל אחד מִדוֹבֵרי השׂפה הוּא קַיִים יְשִׁיבָה שְׁבוּעִית בַּת שָׁעָתַיִים, בְּמשך כַּמָה וכַמָה חוֹדָשִים. "זה לֹא היה קל, כי פִּתגָמים הם דָבָר שאֲנַחנוּ זוֹכרים בְּאוֹפֶן ספוֹנטָנִי וְאַסוֹצִיאטִיבִי, לְפִי הסיטוּאַציָה. אם אֲבַקֵש מִמֵך לִרשוֹם לי עַכשָׁיו את כל הפִּתגָמים שאַת יוֹדַעַת, תצליחִי לִרשוֹם בְּמהִירוּת חֲמִישה־שִׁישה, ואז תִיתָקעִי (לֹא תַּדעִי לְהַמשִיך), לַמרוֹת שבן אדם מְמוּצָע מַכִּיר כ־300 פִּתגָמים.

לכן בִּיקַשתי מהאנשים לְתלוֹת דַף נְיָיר על המָקָרר ולִרשוֹם עָלָיו כל פִּתגָם וּביטוּי שהֵם נִזכָּרים בּוֹ בְּמַהֲלַך היוֹם".

וכך, בַּעֲבוֹדַת נְמָלִים, נֶאֱספוּ הפִּתגָמים, נִותחוּ ותוּרגמוּ. תוֹך כְּדֵי עבוֹדה החֵל בלנק לְסַווֵג אוֹתם לפי הרַעיוֹן שהֵם מַבִּיעִים, "תוֹבָנוֹת" הוּא קָרָא לָזֶה. לְמָשָׁל, את התוֹבָנָה שהילדים בְּדרך כלל רוֹמים לְהוֹרֵיהֶם, מְבַטאִים בְּעִברִית בְּעֶזרַת הפִּתגָם "הַתַפּוּחַ לֹא נוֹפֵל רָחוֹק מֵהָעֵץ"; בְּאַמהָרִית אוֹמרִים "הבֵּן דוֹמֶה לְאַבָּא שלוֹ כְּמוֹ שהגְבִינָה תְּלוּיָה בְּתַהֲלִיך הייצוּר שלה"; בְּתוּרכִית – "הָאֵגֶס יִיפּוֹל קָרוֹב לַשׁוֹרָשִים שלוֹ"; בְּיִידִיש – "הבֵּן של הצְפַּרדֵעַ הוא צְפַּרדֵעַ"; בְּסִינִית – "לְאַבָּא נָמֵר אֵין בֵּן כֶּלֶב", וְעוֹד וְעוֹד.

יָפֶה, נָכוֹן?

אוֹתוֹ רַעיוֹן, מִילִים אֲחֵרוֹת

כָּאָמוּר, שָׁלוֹש שָׁנִים של עבוֹדה דַקדָקָנִית נִדרשוּ כְּדֵי לְאֶסוֹף וּלְנַתֵחַ את הפִּתגָמים, אֲבָל היה כְּדַאי. כי התוֹצָאָה היא סֵפֶר מַקסִים, "פִּתגָמֵי הָעוֹלָם – חוֹכמַת הָאֱנוֹשוּת", שכּוֹלֵל מֵאָה תוֹבָנוֹת בְּ־32 שָׂפוֹת שוֹנוֹת וקָרוֹב לְ־3,000 פִּתגָמים. הסֵפֶר יָצָא לָאוֹר בְּהוֹצָאָה עַצמִית.

"הָעוּבדָה שאֶפשָׁר לִמצוֹא בְּדִיוּק את אוֹתוֹ רַעיוֹן בְּשָׂפוֹת שוֹנוֹת, כְּשֶׁהוּא מְתוֹאָר על יְדֵי מִילִים אֲחֵרוֹת אוֹ מֶטָפוֹרוֹת אֲחֵרוֹת, הִיא מַקסִימָה בְּעֵינַיי", אוֹמר בַּלַנק; "מַשמָעוּת הַדָבָר היא, שעַמִים שוֹנִים הִגִיעוּ לַתוֹבָנוֹת הָלָלוּ בְּדֶרֶך עַצמָאִית, בְּלִתֵי תְלוּיָה בְּעַמִים אֲחֵרִים, מִתוֹך נִיסָיוֹן חַיִים שהוּא כַּנרָאֶה מְשוּתָף לכל האֱנוֹשוּת. אנשים הִגִיעוּ לאוֹתן מַסקָנוֹת, אך נָתנוּ לָהֶן ביטוּי שוֹנֶה בְּהֶתאֵם לַתַּרבוּת שלהם, לְאוֹרַח החַיים שלהם.

לְמָשָׁל תוֹפָעַת הפַּעַר (המֶרחָק) שקַיִים לְפָעָמִים בֵּין חַיֵינוּ המקצוֹעִיִים לְבֵין חַיֵינוּ הפְּרָטִיִים, שבָּאָה לִידֵי ביטוּי בִּפִּתגָם 'הַסַנדְלָר הוֹלֵך יָחֵף', מְבוּטָא בַּיָפָנִית בְּעֶזרַת צוֹבֵעֵי בְּגָדִים, מְלָאכָה שהיא חֵלֶק מֵהַתַּרבוּת שֶׁלָהֶם: 'צוֹבֵעֵי הַבְּגָדִים הוֹלכִים בְּמכנָסַיִים לֹא צְבוּעִים'; בְּאַמהָרִית, בַּעַל המקצוֹעַ שבַּפִּתגָם הוּא הסַפָּר: 'לַבֵּן שֶׁל מְגַלֵחַ הָרֹאש יֵשׁ רֹאש מָלֵא כִּינִים'; בְּפוֹרטוּגָזִית – 'בַּבַּיִת שֶׁל הַנַפָּח הַסִיכּוּי עָשׂוּי מֵעֵץ'; אֵצֶל הפַּרסִים – 'הָאִיש שֶׁבּוֹנֶה אֶת הַקַנָקנִים שוֹתֶה מַיִם מִקַנקַן שָׁבוּר', וְכָך הָלְאָה".

מֵאָה תוֹבָנוֹת

לְכל אַחַת מִמֵאָה התוֹבָנוֹת בַּסֵפֶר מוּקדֶשֶׁת כְּפוּלַת עַמוּדִים. בְּרֹאש הכְּפוּלָה מוּגדֶרֶת התוֹבָנָה (לְמָשָׁל: "לִפעָמִים אֲנָשִים מַגִזִימִים עִם הַניסָיוֹן לְשַׁכֵּר"), אַחֲרֶיהָ הפִּתגָם בְּעִברִית ("כֹּל הַמוֹסִיף גוֹרֵעַ"), אַחַר כָּך הַסבֵּר קָצָר ודוּגמָה ואז מַגִיעִים הפִּתגָמים מֵהַשָׂפוֹת השוֹנוֹת. בְּמִקרֶה זה יֵאמרוּ דוֹבֵרֵי האֲמַהָרִית "יוֹתֵר מִדֵי דָבָש נִהיָה מַר"; ההוֹדִים יַזהִירוּ "אַל תוֹסִיף לְחַמֵם אֶת הַשֶׁמֶש"; הַיפָּנִים יִקבְּעוּ "קְעָרָה עֲשׂוּיָה לַכָּה אֲרוּמָה אֵינָהּ דוֹרֶשֶׁת קִישׁוּט נוֹסָף"; הַנַפָּאלִים יַגִידוּ "אֲפִילוּ סוּפָּר יָכוֹל לִהיוֹת מַר אִם אוֹכלִים מִמֶנוּ יוֹתֵר מִדַי", וְעוֹד.

בְּסוֹף הספר מוּבָא פֶּרֶק נוֹסָף וּמִיוּחָד, שבּוֹ כִּינֵס בלנק פִּתגָמים שלא הִתאִימוּ לְאַף תוֹבָנָה אֲבָל היוּ יָפִים מִכְּדֵי שֶׁיִוָותֵר עֲלֵיהֶם.

בלנק מוֹדֶה שהשָׂפוֹת האֲהוּבוֹת עָלָיו בְּיוֹתֵר הן היידִיש והלָדִינוֹ, שמְבַטאוֹת שְׁתֵיהֶן חוֹכמָה יהוּדִית עֲמָמִית מְחַמֶמֶת לֵב. "בְּיִידִיש אוֹמרִים לְמָשָׁל: 'כַּאֲשֶׁר הָעַכבָּר שָׂבַע גַם הַקֶמַח מַר', וּבְלָדִינוֹ יש פִּתגָם שאוֹמֵר 'לְמַראֵה עֵינֶיךָ – תַאֲמִין חֲצִי, לְמִשמַע אוֹזְנֶיךָ – לֹא כְּלוּם'".

גַם בַּאִינטֶרנֶט

בְּמַקבִּיל לְפִרסוּם הספר, בָּנָה בלנק גם אֲתַר אינטֶרנֶט שבּוֹ הוּא מַציג את הפִּתגָמים, מְסַפֵּר על הדֶרֶך שהוֹבִילָה אוֹתוֹ לִכתיבַת הספר, מַאֲפשֵׁר לִשמוֹעַ כל פִּתגָם בַּשָׂפָה שלוֹ וּמַזמִין את הקוֹראִים לִכתוֹב וּלהָגִיב.

כְּתוֹבֶת האתר:

www.pitgamei-haolam.co.il.

הַמלָצָה חַמָה

כל מי שאוֹהֵב לָשוֹן וּלשוֹנוֹת ותַרבוּיוֹת שוֹנוֹת יִמצָא עניָין רב בַּספר וחוֹמֶר רב לְלִימוּד על עַצמֵנוּ ועל אֲחֵרִים, על הדוֹמֶה והשוֹנֶה בין התַרבוּיוֹת.

וּמִילָה אישית לְסִיוּם: כַּאֲשֶׁר הספר היה מוּנָח על השוּלחָן בְּבֵיתִי, לָקַח אוֹתוֹ אֶחָד מִילָדַיי, בן 12, וְאַחֲרֵי עַלעוּל קצר המְציא מִשׂחָק: "אני קוֹרֵא לָכֶם פִּתגָם ואַתֶם צריכִים לְגַלוֹת את המַקבִּילָה העִברִית שלוֹ". אם לֹא הִצלַחנוּ לְגַלוֹת אַחֲרֵי פִּתגָם אחד, הוּא המשיך וקרא פִּתגָמים נוֹסָפִים, עד שיָרַד האֲסִימוֹן...

היוֹזמָה הספוֹנטָנִית הזֹאת הֻפכָה לִשׁעָתַיִים מְהֻנוֹת וּמַצחִיקוֹת, שרִיתקוּ את כל בְּנֵי המשפחה, מִגדוֹל ועד קָטָן.

מַהֲתגוּבוֹת שבַּאֲתַר האינטֶרנֶט נִיתָן לִראוֹת שגַם בְּבָתִים אֲחֵרִים הִצלִיחַ הספר לְרַתֵק את כל בני המשפחה.

בַּמָדוֹר "שַׁעַר לָעִברִית", בְּעַמוּד 12, נָבִיא השָׁבוּעַ וּבַשָׁבוּעוֹת הקְרוֹבִים פִּתגָמִים מִתוֹך הספר.

חֵלֶק שֶׁל עַמוּד מִתוֹך הַסֵפֶר

איטלקית
Meglio l'uovo oggi, che la gallina domani
עדיפה ביצה היום מתרנגולת מחר.
[mel-lio luovo oji, ke la gal-lina domani]

אמהרית
ጠላ አገኛለሁ ብለህ ወንዝ አትሻገር
גם אם תכנת לשתות בירה (בסוף הדרך), אל תעבור את הנהר (בלי לשתות מים ממנו).
[(th)ala agenialo b(e)laχ, wanz at(e)(sh)agar]

בולגרית
По- добре ми дай днес хляб и сол, а не утре печена кокошка
עדיף שתיתן לי היום לחם ומלח, מאשר (תיתן לי) מחר עוף צלוי.
[po dobre mi dai dnes χlab i so(ul), ane utre, péchena koko(sh)ka]

גרמנית
Besser ein Spatz in der Hand, als eine Taube auf dem Dach
דרור אחד ביד עדיף על יונה על הגג.
[beser ain (sh)pa(ts) in de(ar) hand, als aine taube, auf dem daχ]

הינדית
कल मोर मिलेगा इस विचार से हाथ में आया बटेर नहीं छोड़ना चाहिए
אולי תמצא טווס מחר, אבל אל תשחרר את תרנגול ההודו שכבר יש לך ביד.
[kal mor milega, is vichar se, ha(th) me aia bater, nahin chorna chahie]

יוונית
Κάλλιο πέντε και στο χέρι, παρά δέκα και καρτέρει
מוטב שיהיו לך חמישה ביד, מאשר שתחכה לעשרה.
[kálio pénde ke sto χéri, pará déka ke kartéri]